

Kiss Lajos András A MONSTRUÓZUS SZÉPSÉG

 ligetmuhely.com/a-monstruozus-szepseg/

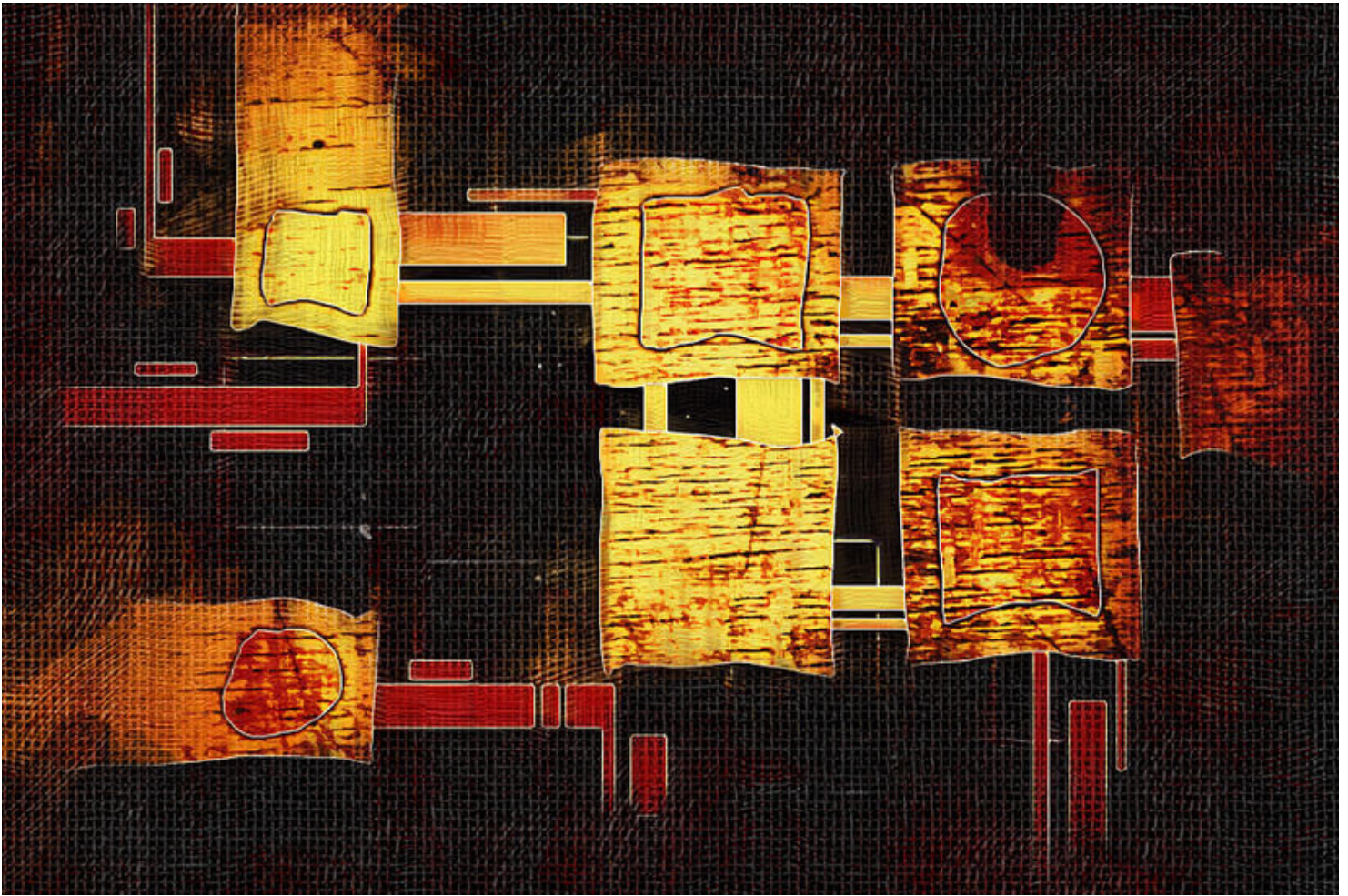
Ernst Jünger regényírónak, esszéistának, a német konzervatív forradalmárok egyik vezéralakjának munkássága ellentmondásos és bizonytalan az európai, kiváltképp a francia kultúrában. Ellenséggént – az agresszív német hódító törekvések reprezentatív alakjaként – a franciák számára eleve a „másik oldal”-t jeleníti meg. (A közel százhárom évet megélt Jünger katona volt mindkét világháborúban. Az elsőben jobbra a francia és a belga fronton harcolt, a második idején inkább csak hivatali funkciókat viselt a Franciaországot megszálló német hadseregben.)

a frontkatona

De Jünger háborús naplói népszerűbbek a francia nyelvű országokban, mint Németországban. 2008-ban a Gallimard Kiadó az igazán elegánsnak számító *Pléiade* bőrkötésű sorozatában adta ki háborús naplóját.^[1] Akik ebben a sorozatban jelennek meg, szinte biztosan a „halhatatlanok” közé tartoznak – legalábbis a sorozat szerkesztői és a közel álló entellektüelek szerint. Jünger valóban nem csupán a huszadik század tragikus eseményeinek kiemelkedő tanúságtévője – olyan aktív részvevő volt, aki mindig törekedett, hogy személyes tapasztalattal „adjon értelmet” az értelmetlenségnek. A frontkatona, mondja, a legintimebben tanúsíthatja, hogy a megélt halál-közelség „az üdvösséget sejtető találkozás a fénnel”.

A háború esztétizálásának kérdéseit vizsgálva jórészt Jünger két háborús naplójára, a magyarul is olvasható és a dokumentarista „naplóirodalom” műfajába tartozó *Acélzivatárban* című műre, illetve a „kisebb háborús írások”^[2] közé sorolt *A harc mint belső élmény* filozofikus/reflexív jellegű munkára támaszkodom.

Az európai kulturális tapasztalatban a háború évezredek óta az elszabadult szenvedélyek, a gyors halál, illetve az áldozatvállalás toposzaként jelenik meg. Sokan gondolják, hogy bensőséges rokoni kapcsolat van háború és forradalom között, mert a felületes megfigyelő számára a háborúban ugyanazok a heterogén energiák törnek ki vulkányszerűen, mint a forradalomban. De míg a forradalmi kitörésben általában ott rejlik egy többé-kevésbé prognosztizálható, az eseményeket normális mederbe terelő „negatív energia” is, a háború nem ismer határokat. Michel Surya szerint „a háború kaotikusságában nincs ott az új rend ígérete. A célok kevésbé világosan 'vésődnek be' a háborúba, mint a forradalomba. A háborúban az erőszak sokkal *nyomasztóbb*, egyúttal lelkesítőbb is.”^[3]

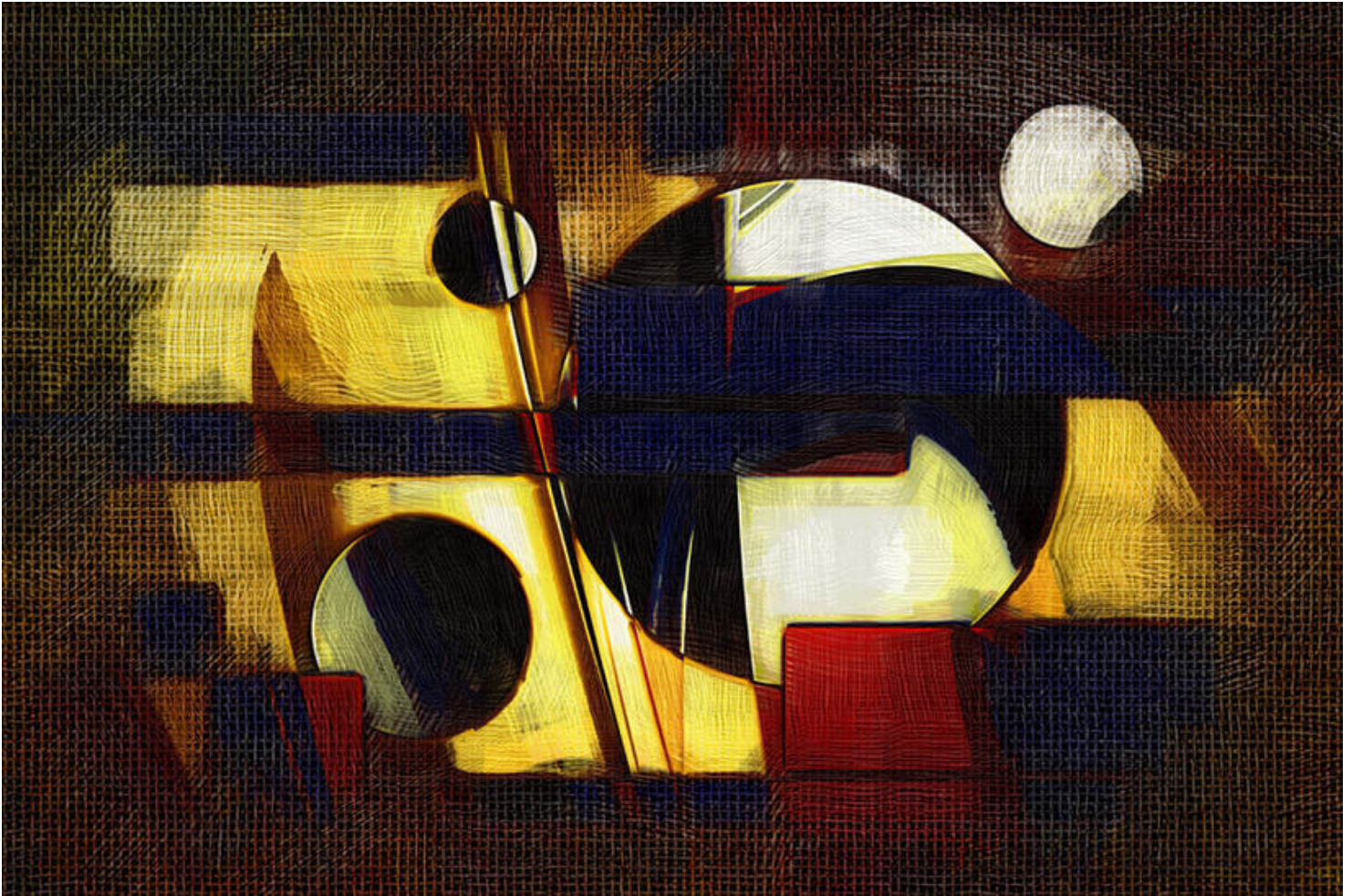
Annyi bizonyos, hogy a háború démonikus. A katona ebben a zavaros érzelmi állapotban, közvetlenül megtapasztalhatja a halált. Tapasztalatában a félelem alig megkülönböztethető az eltompult fesztelenségtől. Az *Acélzivatárban* 1916. augusztus 20-i bejegyzésében ez áll: „Itt vettem észre – ám ez valójában az egész háború során tulajdonképpen csak ebben a csatában mutatkozott meg –, hogy létezik a rettegésnek olyan fajtája is, mely már annyira idegen, mint egy feltáratlan földrész. Voltak pillanatok, amikor semmiféle félelmet nem éreztem, inkább valami túláradó, szinte démoni könnyedséget; s ezt gyakran kísérték meglepő, elfojthatatlan nevetésrohamok.”[4]

a halál járt az eszemben

A harcban kimerült, lövészárokból gubbasztó katonának másképpen jelenik meg élet és halál kapcsolata, mint a „normálisnak” tekintett civil életben. A katona olykor, mintha kábítószer hatása állna, másképpen érzékel és gondolkodik, azonosíthatatlan, lebegő térben vagy inkább *nem-helyen* (atoposz) van. „A halálos kimerültségbe, amelybe hirtelen belezuhantam, ekkor már beszüremkedett a boldogság tudata is, amely egyre erősödött, s heteken keresztül hatalmában tartott. A halál járt az eszemben, de anélkül, hogy maga a gondolat nyugtalanított volna. Életem minden kapcsolata fenségesen egyszerűnek tűnt, és úgy merültem álomba, hogy tulajdonképpen minden 'rendben van'.”[5] A lövészárókat-katona számára az élet és a halál elegye jön létre, amelyben az élő test megkülönböztethetetlenül lesz a holttesttől. „Különös erővel vésődött emlékezetembe a felszaggatott és még gőzölgő harcállás képe, amelyet röviddel a roham után láttam. Az aznapi ügyeletesek már elfoglalták a helyüket, az árkokat azonban még nem takarították ki. Az őrhelyeket néhol még az elesettek tetemei borították, s közöttük – mintha a testükből nőtt volna ki – már ott állt az új váltás, fegyverrel a kézben. E csoportok látványa dermesztően hatott; mintha egy pillanatra megszűnt volna élet és halál különbsége.”[6]

Az európai kultúrtörténet közhelyszerű igazságai közé tartozik, hogy az emberek (a férfiak) hajlamosak glorifikálni a háborút. A történétírók és a szépírók gyakran megszipítik a csatákat, főképpen a lovagi küzdelmek „test a test elleni” formáját, a közelharc szépségét festik le csodálattal teli borzongással. Az első világháború francia „emlékezetkultúráját” a múlt század húszas éveiben mély érzékenységgel és kritikai alaposággal feldolgozó Jean Norton Cru (aki szintén részt vett a világháborúban, s kiváltképp a verduni csatában jeleskedett) jegyzi meg: „Az ember hajlamos (...) szinte emberfeletti tulajdonságokkal és érzésekkel felruházni a harcosokat. Tüzes bátorság, elszánt, türelmetlen küzdeni akarás, a sebesülés és a halál lehetőségének megvetése, a földi élet boldog feláldozása és mértéket nem ismerő dicsvágy stb.”^[7]

Hasonlóan látja ezt Bernd Weisbrod is, aki úgyszintén a maskulin fundamentalizmus ideál-tipikus megjelenésének tekinti Jünger háborús írásait. Hosszú tanulmányában – az utóbbi évtizedekben divatossá vált identitástörténeti kutatásokra támaszkodva – Weisbrod azt fejtegeti, hogy a nacionalista orientáltságú historiográfia és emlékezetkultúra előszeretettel alkalmaz szexuális fogalomkészletet. Így az „ellenség hazája a hódításra váró nő” szerepét kapja. Ez a férfias történelemfelfogás mutatja, hogy az *elképzelt közösség* és az *elképzelt szerzői én* nem elválasztható. „Úgy tűnik – írja Weisbrod –, hogy a nemzet maskulin konstrukciója és a férfiasság nemzetkonstrukciója meghatározó eleme a modern kor identitástörekvéseinek.”^[8] (Valószínű, hogy Ernst Jünger – mint harcias nacionalista és a német konzervív forradalom előhírnöke – az 1980-as évek végéig alaptémájának tekintette a háborút, és nem sértődött volna meg, hogy a maskulin szerzők közé sorolják. Mégis úgy látom, a Jünger-féle háború-interpretáció nem egy rétegű, s mindenképpen méltó az árnyaltabb megítélésre.)

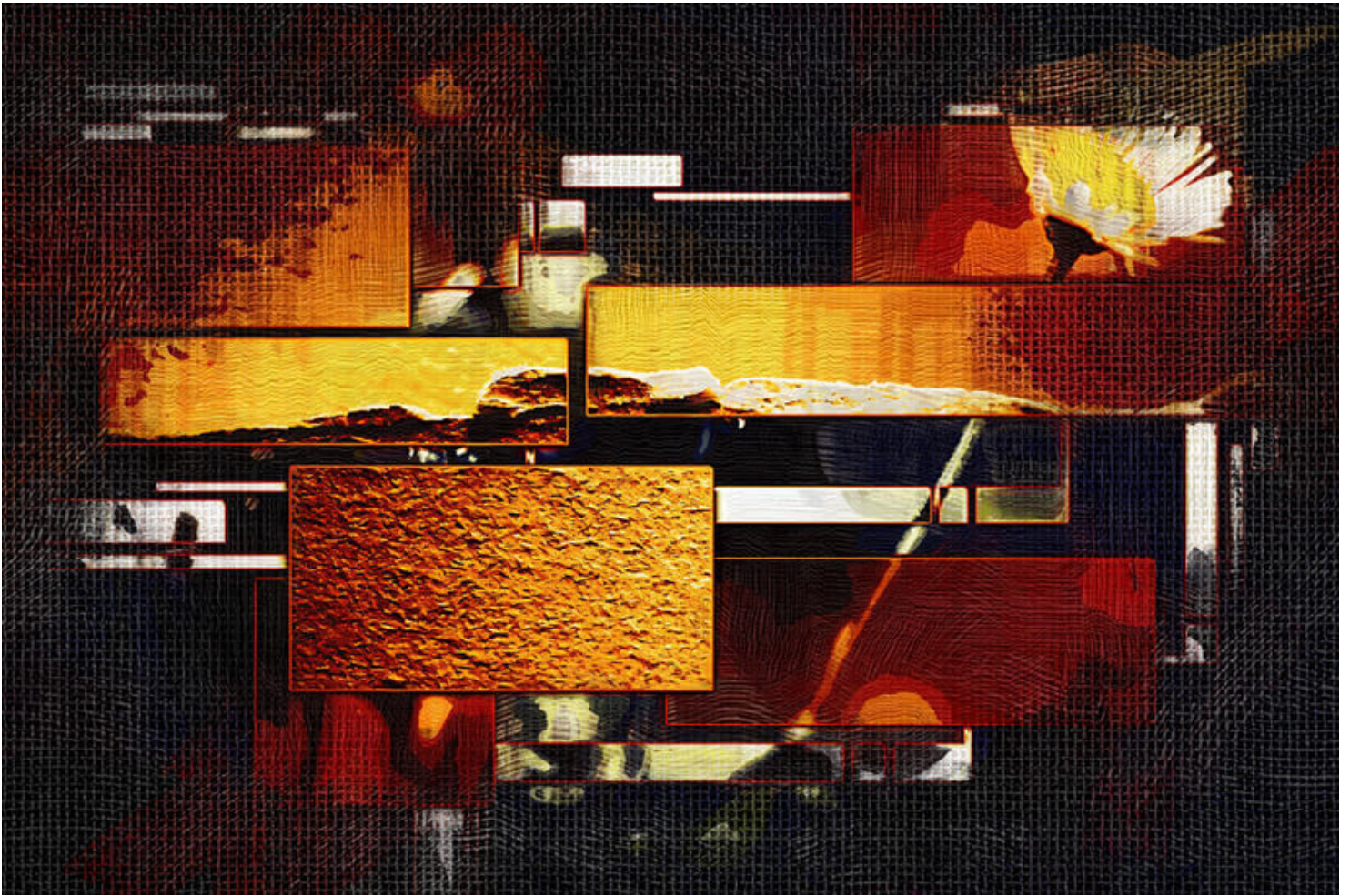
Iovagi próbatétel

Az *Acélzivatarban* című regényben újra és újra szembesülünk a modern, „hipertechnicizált” háború kétértelműségével. Jünger ragaszkodik a csodás metamorfózis feltételezéséhez, hogy az emberi természetből kiirthatatlan „háborús vadság” képes iovagi szellemmé lényegülni. A szerencsés végkimenetelű csatát követő italáldozat „(...) minden régi harcos legszebb emlékeinek egyike.”^[9] Kétségtelen, az efféle szertartások a vadság elemi megnyilvánulásai, ugyanakkor az emlékezés átszellemíti a történeteket. „(...) példa erre a veszélyben is fellelt tényleges öröm vagy annak öröme, hogy sikeresen kiállták a harc iovagi próbatételét.”^[10] A háború előrehaladtával a harcoló feleknek egyre szűkebb tér állt rendelkezésre, hogy a iovagi erényeket gyakorolják. Juhász Anikó az *Acélzivatarban* frontregényről írott tanulmányában joggal állapítja meg, hogy az „(...) első világháborúban végbement az a folyamat, amelyben a hadiszabályok, a hadi morál tiszteletben tartásától eljutottak odáig, hogy egyszer csak minden mindegyé vált.”^[11]

Jünger „harcos heroizmusának” kétértelműsége mögött is meghúzódik a másik problémakör: az író viszonya a modernitáshoz általában, s azon belül a technikához. Mert folyamatosan alakult, a stációk a fiatalkori technika- és harcimádattól az öregkori ökológiai és „visszafogottan pacifista” gondolkodásig vezetnek. Az idő előrehaladtával Jünger egyre világosabban látja, hogy a modern „eldologiasodott” és elgépiesedett társadalom kicsi teret biztosít a személyes hősiességre. Egy-egy ritka, kitüntetett pillanat erejéig megcsillan a frontharcosok heroizmusa, de „a háború valamennyi izgalmas pillanata közül egy sem fogható ahhoz, amikor a harcállásban a szűk agyagfalak között két rohamcsapatot irányító parancsnok találkozik. Ilyenkor nincs visszaút és nincs könyörület. Ezzel mindenki tisztában van, aki látta őket saját felségterületükön; ők a lövészárkok hercegei, arcuk kemény és eltökéltséget tükröz, vakmerők, könnyedén ugranak előre és hátra, tekintetük metsző és vérszomjas, mint akik felnőttek a kellő óra követelményéhez; s róluk egyetlen haditudósítás sem emlékezik meg.”^[12]

De ez csak az egyik fele a háború „igazságának”. Amikor a kiterjedt ágyúzás és szisztematikus robbantások után Jünger egy sor lerombolt francia falu látványával szembesül – nagyjából az Arras–Saint-Quentin–Soissons zónában –, kénytelen megállapítani, hogy a modern és technicizált háború leginkább a „bolondok házára emlékeztet”, s a „(...) hatás, amit belőlem kiváltott, félig komikus, félig visszataszító. (...) Azzal a tervszerű pusztítással, amellyel későbbi életem során oly sokszor találkoztam, mondhatni már az unalomig menő gyakorisággal, első ízben itt szembesültem. Vészjóslóan kapcsolódik ez korunk ökonómiai gondolkodásához. Valójában a pusztítónak is több kárt okoz, mint hasznot, a katonának pedig korántsem válik becsületére.”^[13]

Ehhez hasonló moralizáló megjegyzésekkel ritkán találkozunk az *Acélzivatarban* lapjain. Jünger törekvése, hogy a fényképezőgép vagy filmkamera tárgyilagosságával rögzítse a tapasztaltakat, nehezen fért össze meditatív erkölcsfilozófiai reflexiókkal. *A harc mint belső élmény* egészen más közelítésű. Még sincs igaza Jünger francia biográfusának, Julien Hervier-nek, hogy az író visszautasít minden morális, historiográfiai vagy ideológiai szempontot a tények bemutatásakor. „Jünger szigorúan tartja magát a kvázi fenomenológiai leíráshoz; csak az átéltet és a megtapasztaltat mutatja be.”^[14]

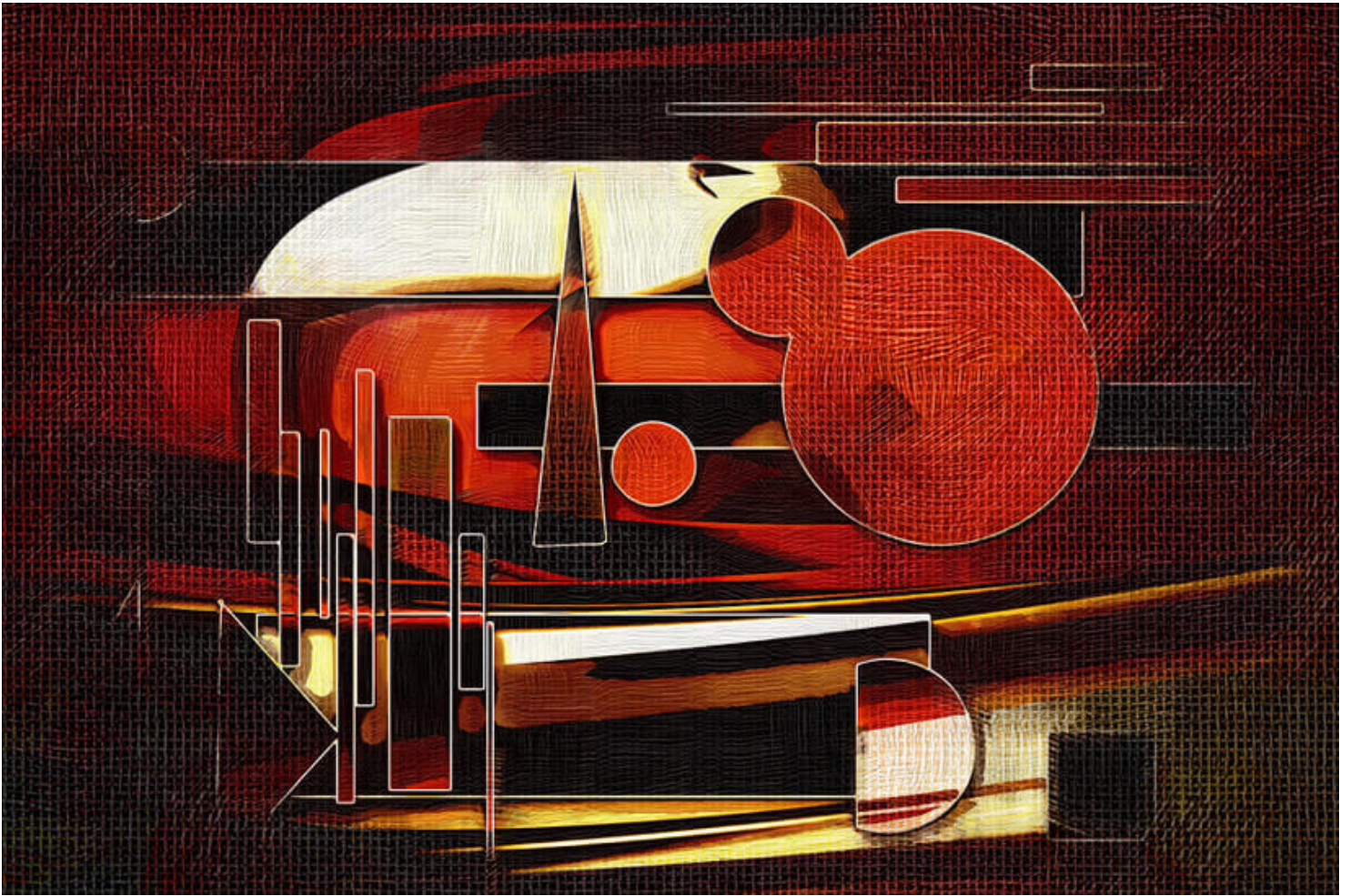
Valójában többször is kilép a szenttelen krónikás szerepéből, és a lövészárk-katona (főleg, ha német!) heroizálása nyílt militarista apológiába fordul. Amikor a világítólövedékek fényében néhány pillanatra meglátja bajtársai acélsisakos, feltűzött bajonettel rohamra induló sorfalát, szinte eposzi hősnek érzi magát: „ilyenkor felerősödött bennem a sebezhetetlenség érzése. Szétmorzsolhatnak bennünket, de nem győzhetnek le.”^[15] Úgy vélem, Jünger mégiscsak idealizálja a háborút, de legtöbbször valóban rideg, szenttelen krónikás, aki objektíven igyekszik bemutatni az olvasónak, mit élt át a lövészárkban „az egyszerű baka”. Számára a háború se nem szép, se nem *rút*, hanem – kanti értelemben – alapvetően és lényegszerűen *fenséges*. Jünger azt képviseli, hogy az *emberi logosz* rendre képtelennek bizonyul az élet és a halál teljességének megragadására, s ezt az észbeli erőtlenséget a modern háború szélsőséges megnyilvánulásai mutatják legtisztábban. De éppen a modern háború, a maga „extrém többletével” korigálja a békés polgár „tudásdeficitjét”, s egy radikálisan más világértelmezésre ad lehetőséget.

Walter Benjamin már 1924-ben érzékelte, hogy konzervatív forradalmárok, elsősorban Jünger, a háború esztétizálásával próbálták valamiféle totális világértelmezéshez jutni. „A háború új elmélete – amely az őrjöngő dekadencia jegyét viseli homlokán –, voltaképpen a *l'art pour l'art* téziseinek sietős átvitele a háború területére.”^[16]

Létmetafizika

A háború Jünger-féle esztétizálása a tájértelmezésekben jelenik meg: különösen a szürke, aknák és ágyúlövedékek szaggatta táj mögött megbúvó „létmetafizika” bűvölte el. A táj sohasem „semleges terep”, hanem értéktelített „szubhumán” szféra, amely folyamatosan emlékezteti az embert eredetére és élete végességére. Mindig figyelmeztet, hogy a megszabott földi lét ideje előbb vagy utóbb véget ér. A háborúban ez hatványozottan érvényesül, hiszen a természet és a társadalom szférái folyamatosan keresztezik egymást. „Estéknént kivettem a sarokból a sétapálcát, és a dombos tájon kanyargó keskeny földúton kószáltam. Az elhanyagolt földek tele voltak forró és vad illatokat árasztó virágokkal. Olykor-olykor magányos fák álltak az út mentén. Békeidőben földművesek pihentek a fák tövében, melyek ekkor fehér, rózsaszín vagy sötétvörös felhőkbe borultak – varázslatos jelenségek voltak a magány burája alatt. E tájképet hősi és mélabús fényekkel egészítette ki a háború anélkül, hogy vonzerejét elpusztította volna; a túlradó virágzás kábítóbban és sugárzóbban hatott, mint bármikor máskor. Ha ilyen természet vesz körül, könnyebb csatába vonulni, mint holt és hideg téli tájon. Hiszen itt még az egyszerű lélekben is feldereng a sejtelem, hogy élete mélyen beágyazódik a természetbe, s halála nem egyenlő a véggel.”^[17] Az *Acélzivatarban* lapjain jól érzékelhetően keveredik a szélsőséges objektívizmus és a szélsőséges szubjektívizmus. A naplóregényben a szerző olykor az elfogulatlan, a tudományos precizitás eszméjét magáénak valló tudós szerepében lép fel, aki a szenttelen geológus vagy paleontológus szemszögéből rögzíti a lövészárkok struktúráját. „Ebben az állásban egy geológus ugyancsak jól érezhette volna magát. A megközelítési árkok sorjában hat réteget nyitottak meg, a korallmészközettől a 'gravelotte-i márgáig', ebbe ágyazódtak a lövészárkok. A sárgásbarna szikla telis-tele volt kövülettel, főleg lapos, zsemle alakú tengerisünökkel, a páncélatuk ezerszámra bukkant elő az ároklakból. Valahányszor végighaladtam az ellenőrzésünk alatt álló szakaszon, kagylóktól, tengerisünöktől és ammonitáktól (fejlábúak) dagadó zsebekkel tértem vissza a fedezékbe.”^[18] Ezek a megjegyzések nagyon tudatosak lehetnek, hiszen Jünger életrajzírói fontosnak tartják hangsúlyozni, hogy többek között a rovartan területén is elismert felfedezéseket tett. Jünger őszinte természettudományos érdeklődését nem megkérdőjelezve, véleményem szerint mégsem a természet csodái az igazán attraktívák számára. Kant esztétikai álláspontjával ellentétben, amely szerint a *fenséges* – mint a szépség excesszusa – a ritka természeti jelenségekben nyilvánul meg, Jüngernél az *artefaktum* (az emberi csinálmány), tehát a *háború* lesz a fenséges ideál-típus megjelenési formája. Ez a fordulat szinte automatikusan provokálja a kérdést: vajon erkölcsileg nem reménytelenül problematikus a háború effajta esztétizálása?

Érdeemes szemügyre venni a fenséges esztétikai státuszával kapcsolatos kanti fejtegetéseket. *Az ítélőerő kritikájában* ír a megdöbbenésről, amely a római Szent Péter bazilikába először betérőt éri. „Itt ugyanis a néző azt érzi, hogy képzelőereje nem megfelelő egy egésznek az eszméjéhez mérten, ahhoz, hogy az eszmét ábrázolja; ebben a meg-nem-felelésben a képzelőerő eléri maximumát, és miközben e maximum kibővítésére törekszik, visszaroskad önmagába, miáltal viszont a nézőt felkavaró tetszés fogja el.”^[19] Tehát Kant felfogása szerint az artefaktumok, azaz az ember által kigondolt, létrehozott világ (például a bazilikák, a piramisok) nem tartoznak a fenséges jelenségek közé. Ezek az objektumok egy előre kigondolt, racionálisan megtervezett és kivitelezett cselekvéssorozat eredményeként jöttek létre. Lehetnek gigantikusak és kolosszálisak, de a legkevésbé sem érthetetlenek. „(...) ahhoz, hogy a fenséges esetében az esztétikai ítélet *tiszta* lehessen – *nem keveredve semmilyen teleológiai ítélettel* mint észítélettel -, és hogy ennek egy, az *esztétikai* ítélőerő kritikájába maradéktalanul beleillő példáját adhassuk, ehhez nem vehetjük számításba sem a művészeti alkotások (pl. épületek, oszlopok) fenségességét, ahol is az emberi cél határozza meg mind a formát, mind a nagyságot, sem az olyan természeti dolgokét, amelyek fogalma már magában hordoz egy meghatározott célt (...).”^[20]

Az ember a természeti jelenségek többségét rendszerint képes „értelmes rend”-ben látni. A geológus vagy biológus azért tudja osztályozni a kőzeteket, a növényeket és az állatokat, mert a világ jelenségei általában a „jól elrendezettség” formáját mutatják. Viszont a természeti jelenségek kisebb része kapcsán „elvi érthetlenséggel” szembesül. A tengeri viharok, a pusztító orkánok mögött rejlik „logika” felfoghatatlan a diszkurzív értelem számára. „A merészen kiszögelő, mintegy fenyegető sziklák, az égen tornyosuló, mennydörgés és villámlás közepette tovavonuló viharfelhők, a vulkánok a maguk romboló hatalmasságában, a teljes pusztulást hátrahagyó orkánok, a határtalan háborgó óceán, a hatalmas folyam magasból lezúduló vízesése és hasonlók: hatalmukkal összehasonlítva ellenállásra való képességünk jelentéktelenül kicsivé lesz.”^[21]

Az efféle természeti jelenségekkel szembesülve az emberi értelem tehetetlennek bizonyul, hogy valamilyen rendet vagy legalábbis kvázi-rendet fedezzen fel a történések háttérében. Ezért, mondja Kant, nem az emberi alkotások, hanem a *természet mint tiszta erő* – azaz olyan hatalom, amely végérvényesen meghalad bennünket – tarthat igényt a *fenségesre*.

a háború esszenciája

A kanti álláspont ismeretében nézzük Jünger másik háborús írását, amelyben radikálisan más a fenséges felfogása. Az eredetileg 1922-ben *A harc mint belső élmény* címmel megjelent mű intellektuális-filozófiai szempontból jelentősebb, mint az *Acélzivatárban*. Helmuth Kiesel, Jünger egyik legalaposabb biográfusa szerint már a könyv címe is utal az expresszionizmus, a német romantika (elsődlegesen Novalis) és Nietzsche erősen pszichologizáló hatására. A lélek a ki nem elégített ösztön *befelé fordulásából* jön létre – Nietzsche ezt a folyamatot az ember *bensőségiesítésének* (Verinnerlichung) nevezi.[22] „*A harc mint belső élmény* új világ és új kultúra felemelkedését hirdeti. Az új kultúrában teljesedik ki a folyamat, amelynek irányát éppen a háború jelölte ki. Jünger a könyv tizenhárom egymásra épülő és tömören megformált fejezetében – ezek a személyes tapasztalat és programjellegű röpirat között oszcillálnak – mindent a 'háború esszenciája' mint hívó kifejezés köré szervez.”[23] S valóban, unalmas, hibernált állapotként mutatja be a háborút megelőző hosszú békeidőt, amelyben a tiszta anyagiasság, a természettudományok önhitt világértelmezése, a városi polgár eltunyult életvitele a teljes közömbösségbe és valódi életet nélkülöző szellemtelenségbe fulladt. A „nagy háború” sokkja ébresztette fel az új nemzedéket a „langyos szendergésből”, mert radikálisan más világteremtés lehetőségét villantotta fel. Az első világháború kitörését fogadó általános európai lelkesültség persze ismert tény. Jünger értékelése sok igazságot tartalmaz, elég a korabeli filmhíradók kockáit idézni: Franciaországtól Németországon át Oroszországig mindenütt vidám, harci vággyal teli, égő tekintetű bakák búcsúzkodnak a frontra induló szerelvények előtt. Ami igazán érdekes, hogy sokan a háború után is kitartottak harcias lelkesedésükben, s éppen a háborúban vesztes németek között maradt meg a harci szellem. Sőt, a weimari demokrácia évei alatt még fel is erősödtek a harcias hangok. „A háború mint belső élmény – mondja Martine Béland – (...) időtlen létezőként, fundamentális tapasztalatként jelent meg, amely talán éppen azért következett be, hogy megerősítse és kiszélesítse annak a generációnak az antimodernizmusát, amelynek az életmód, a kommunikáció és a termelés folyamatos technicizálódásával kellett szembesülnie.”[24]

Jünger már a könyv első lapjain egyértelművé teszi világfelfogását, amikor Hérakleitosz közismert töredékének („a háború mindenek atyja és mindenek királya”) fundamentális létértelmet tulajdonít. A háború isteni erőként vagy természetfölötti akaratként hatol be az emberi életbe: úgy ragad el bennünket, mint egy iszonyatos tengeri vihar. A háborút – állítja –nem tekinthetjük emberi csinálmánynak, de szexuális ösztönnek sem, „a háború természeti törvény, ezért sohasem leszünk képesek kivonni magunkat a hatalma alól.”[25] Ez az ellenállhatatlan erő különösen a modern háborúban jelenik meg. „A harc gigantikus és modern mechanizmus formáját öltötte magára. Mindent személytelen és fagyos áradat borított be. A táj halott égitest kráterévé lett; az élet eltűnt, izzó láva-gejzír mindenütt.”[26]

Kétségtelen: a modern háború következtében *szétroncsolt táj* az, amely Jünger leírásában a *fenséges* ideál-tipikus formája. Csakhogy a roncsolt tájra nem tekinthetünk természeti jelenségként, mert legalább olyan mértékben emberi kreáció is! Igazából a Kant által emlegetett bazilikák és piramisok „távoli rokonaira” ismerhetünk benne. Jünger is ezt az értelmezést sugallja, amikor a bevezetőben kibővíti a hérakleitoszi fragmentum értelmét: „a harc nem pusztán atyánk, de a mi fiúnk is”. [27] Már csak ezért sem tud következetes maradni a háború „természtörvény jellegé”-hez. A sokkoló látvány háttérében mindig ott az ember, egyedül „(...) ő képes irányítani a gépeket, egyedül az ember ad nekik értelmet”. [28] Jünger számára adódik hát a következtetés: a háború kettős természetű, az isteni és az emberi elem egyaránt megtalálható benne. Tagadhatatlan, hogy tudatosan vállalja a paradox álláspontot. Egy pillanatra sem adja fel szándékát, hogy totálisan esztétizálja (és egyúttal szakralizálja) a háborút. Így szinte azonos lesz a természeti törvény sokkoló és ellenállhatatlan erejével. Mert akár a kozmikus rend spontán működésében, akár az isteni akaratban látjuk a háború végső alapjait, ezek örökre feltárhatatlanok maradnak a diszkurzív értelem számára. Ebben az optikában a háború akár *fenséges*ként is megjelenhet.

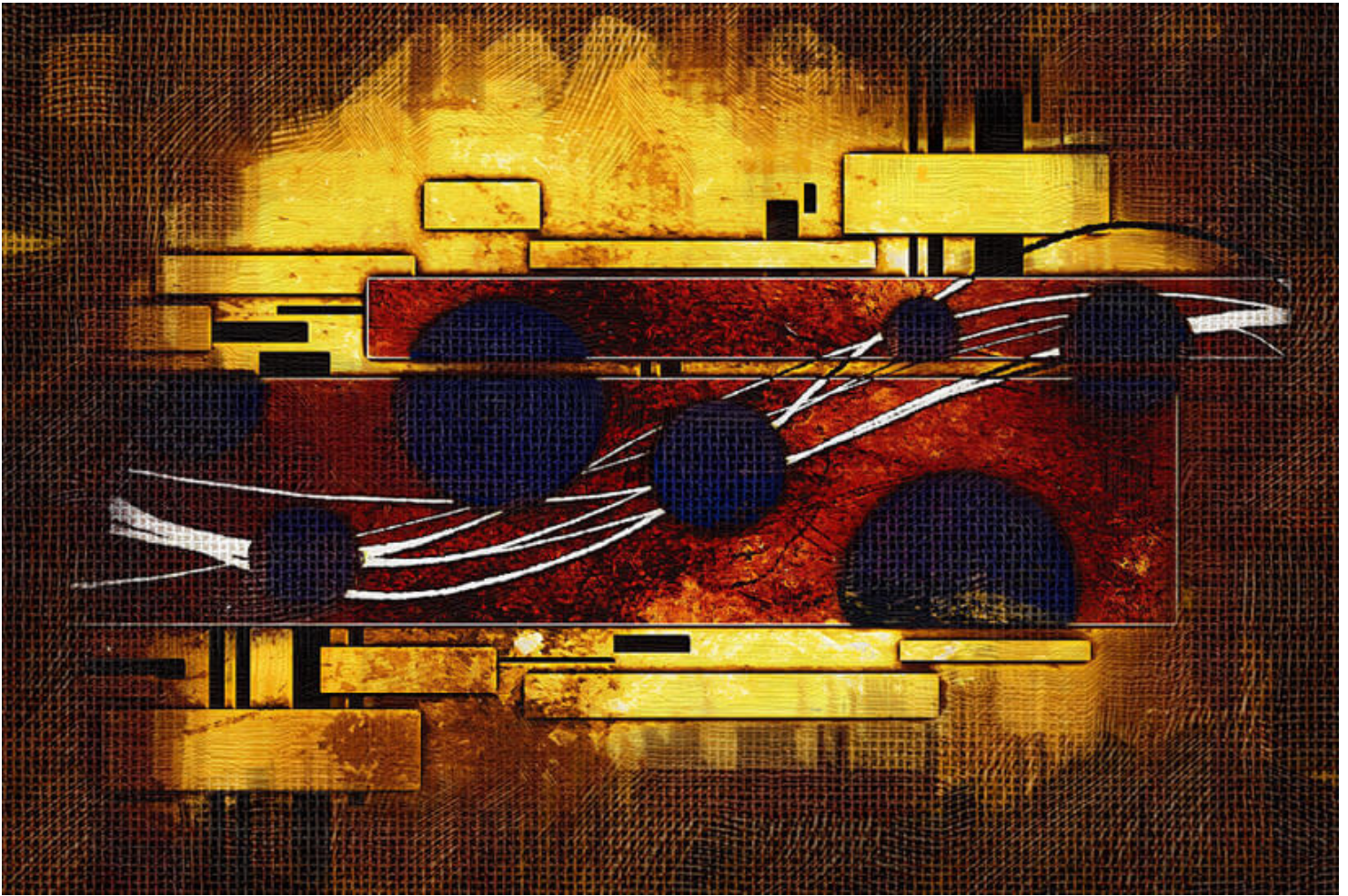
teremtés és pusztítás

Jünger szerint a háborúk gyakorlati kivitelezője maga az ember, azaz a háborúk valamiképpen mégiscsak emberi *csinálmányok*. Ezért racionálisan analizálható és értelmezhető jelenség lesz, vagy legalábbis annak kellene lennie, mert már nincs benne semmiféle titokzatos szépség. Az ember által kivitelezett háborúk esetében kötelesek vagyunk azt is megkérdezni, vajon milyen célból, milyen haszon reményében és kiknek az érdekében vívják. Milyen eszmék nevében, illetve milyen eszközök igénybevételével. Az okokra és célokra kérdés közben le kell mondanunk a korábban használt nemes és emelkedett beszédmódról, azaz magáról a *háború esztétizálásáról!* Könnyen belátható, hogy lehetetlen egyetlen (totalizáló) diskurzus keretében fenségessé stilizálni és prózai, pragmatikus (politikai, gazdasági stb. célokat szolgáló) cselekvéssorozatként megjeleníteni. Persze Jünger megpróbálkozik a lehetetlennel. Végző soron bagatellizálja a háború második értelmét. Számára az a fontos, hogy a háborúban a teremtés és a pusztítás erői kibogozhatatlanul egybefonódnak, s a dolgok végén a korábbiakhoz képest tisztább és magasabb erkölcsi rendet felmutató világ születik. Alapvetően Nietzsche nyomán halad: „a harc nemcsak destrukció, de egyúttal olyan kreáció is, amely a férfias bátorság terében valósul meg, s még az is, aki ilyen vagy olyan tévedések okán vereséget szenved, az sem harcol hiába. A ma ellenségeit és a holnap ellenségeit egyaránt összeköti, hogy jövőjük közös, s hogy közös művet hoznak létre. Jó azt érezni, hogy az ember betagozódhat ebbe a kőkemény európai etikába, amely a lármás közvéleményen és a lanyha tömegén túl, egyre eltökéltebb lesz eszméiben, és hogy ez az erkölcs csak annak jelent gyógyulást, aki mer kockáztatni, s akit csak a cél érdekel. A hatalom fenséges nyelve ez, a legszebb és részegítő füleinknek. Ez a nyelv megelőz mindent, csak tiszta értékeket és azok alapját bírja.”^[29]

„A kultúra alapjainak megingása az érzékiség viharos kitörését indítja be” ^[30]. A pacifista mindezt képtelen megérteni. Irtózik a vértől, és saját élete megőrzését tekinti legszentebb kötelességének. Ráadásul riadalmat kelt, mert folyton a közelgő vereség vészharangját kongatja. Márpedig rendelkezék akár a legkifinomultabb kultúrával is egy nép, ha kivész belőle a harci szellem, nem marad más belőle, mint agyaglábakon álló gölem, véli Jünger.

Az ítélőerő kritikájában Kant is szót ejt a „szabályos keretek között zajló” háború fenségességének lehetőségéről. „Még a háborúban is van valami fenséges, ha rendben és a polgári jogokat tiszteletben tartva folytatják, s az ily módon háborúskodó nép gondolkodásmódja annál fenségesebb lesz, minél többször tette ki magát a veszélynek, s állta meg bátran a helyét.”^[31] De ha még Kant is így vélekedik a háború és a béke „kulturális funkciójáról”, milyen alapon ítéljük el Jünger esztétizált militarizmusát? Tény, hogy Kant mondata újra meg újra előkerül az első világháborút követően színre lépő konzervatív forradalmárok munkáiban. Most csak az egyik legismertebbet, Oswald Spenglert idézem, aki szinte szó szerint ismétli: „Egy hosszú háborút kevesen viselnek el anélkül, hogy lelkiileg tönkre ne mennének benne; viszont a hosszú béke elviselésére senki sem képes.”^[32] Spengler kitart amellett, hogy „az ember: ragadozó állat.”^[33] És hogy Kant mennyire tehető felelőssé a huszadik század konzervatív forradalmárainak radikálisan militarista „hanghordozásáért” – arról majd legközelebb.

- [1] Jünger, Ernst: *Journaux de guerre*. I–II. 1911–1918, 1940–1945. Éditions Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, Paris, 2008.
- [2] Kiesel, Helmuth: *Ernst Jünger*. Die Biographie. Pantheon Verlag, Berlin, 2009. 7.
- [3] Surya, Michel: *Georges Bataille, la mort à l'œuvre*. Éditions Gallimard. Paris. 2012. 329–330.
- [4] Jünger, Ernst: *Acélzivatárban*. Noran Libro, Budapest, 2014. 106. Ford.: Csejtei Dezső és Juhász Anikó. Továbbá Jünger, Ernst *Journaux de guerre*. I. k. 83.
- [5] Jünger, i. m. 204. Továbbá *Journaux de guerre*. I. k. 162.
- [6] Jünger, i. m. 97. Továbbá *Journaux de guerre*. I. k. 76.
- [7] Cru, Jean Norton: *Du témoignage*. Éditions Allia, Paris, 2008. 15.
- [8] Weisbrod, Bernd: *Violence guerrière et fondamentalisme masculin: Ernst Jünger*. Genès

- [9] Jünger, *Acélzivatárban*. I. k. 158. Továbbá *Journaux de guerre*. I. k. 126.
- [10] I. m. 159. Továbbá *Journaux de guerre*. I. k. 126. Jünger, legalábbis a maga számára, a háború során végig kötelező érvényűnek tekintette a hűséget a lovagi erényekhez. „A háborúban mindig arra törekedtem, hogy gyűlölet nélkül tekintsek az ellenségre, az ellenfelet férfiasága, bátorsága alapján értékeljem. Arra irányult az erőfeszitésem, hogy felleljem és megöljem az ellenfelet, ám az ellenség részéről sem vártam semmi egyebet.” Jünger, *Acélzivatárban*. I. k. 66. Továbbá *Journaux de guerre*. I. k. 51.
- [11] Juhász Anikó: *Egzisztencia a háborúban*. Napút-füzetek 86. 24.
- [12] Jünger, *Acélzivatárban*. I. k. 247. Továbbá *Journaux de guerre*. I. k. 195–196.
- [13] I. m. 145. Továbbá *Journaux de guerre*. I. k. 115. Nem tudom bizonyítani, de erős a gyanúm, hogy ezek a mondatok akár hosszú évtizedekkel az eredeti kiadást követően kerültek a szövegbe. Jünger kilencvenöt éves korában megjelentetett *Olló* (Die Schere) című esszékötetében olvashatjuk: „a lovagok, a katonák és általában a harcosok számára a fatalista beállítódás abszolút szükségszerűnek tűnt: vagy te ölsz, vagy téged ölnek! A harcos mindig konzervatív gondolkodású. Szereti a régi fegyvereket, amelyek az ember ember elleni küzdelem eszközei: a kardot és a pajzsot. Csak a mi századunkban tűntek el a lovagok, a szabályok és a mellvérték a hadseregekből.” Jünger, Ernst: *Die Schere*. Klett-Cotta, Verlag, 1990. 134.
- [14] Hervier, Julien: *Ernst Jünger*. Dans les tempêtes du siècle. Fayard, Paris, 2014. 140.
- [15] Jünger, *Acélzivatárban*. I. k. 113. Továbbá *Journaux de guerre*. I. k. 89.
- [16] Idézi Béland Martine: 'La baïonnette, la plume et le marteau: Ernst Jünger'. In: Béland, Martine et Dutrisac, Myrtô (szerk.): *Weimar ou l'hyperinflation du sens*. Les Presses de L' Université Laval. Montréal, 2009. 36.
- [17] Jünger, *Acélzivatárban*. I. k. 161–162. Továbbá *Journaux de guerre*. I. k. 128.
- [18] I. m. 206. Továbbá *Journaux de guerre*. I. k. 162.
- [19] Kant, Immanuel: *Az ítélőerő kritikája*. ICTUS Kiadó, Szeged, 1996–1997. 171. Ford.: Papp Zoltán
- [20] I. m. 172.

[21] I. m. 181.

[22] Kiesel, i. m. 230. Továbbá Nietzsche, Friedrich: *Adalékok a morál genealógiájához*. Holnap Kiadó, Budapest, 1996. 96. Ford.: Romhányi Török Gábor

[23] Kiesel, i. m. 231.

[24] Béland, i. m. 40.

[25] Jünger, Ernst Le 'Combat comme expérience intérieure'. In: *Journaux de guerre*. I. k. 558. Ford.: André François-Poncet

[26] I. m. 616.

[27] I. m. 530.

[28] I. m. 616.

[29] I. m. 568. Egyébként ugyanez a nietzschei gondolat ismétlődik a neokonzervatív gazdaságfilozófia ikonjának tekintett Joseph Schumpeter „teremtő pusztítás” fogalmában.

[30] I. m. 554.

[31] I. m. 183. Gerd Irrlitz feltételezi, hogy Kant a hajdani spanyolelleses holland függetlenségi és az éppen akkoriban zajló amerikai függetlenségi háborúkra gondolt. Irrlitz, Gerd: *Kant Handbuch*. J. B. Metzler Verlag, Stuttgart, 2002. 365.

[32] Spengler, Oswald: *Válságok árnyékában*. Noran Libro Kiadó, Budapest, 2013. 171. Ford.: Csejtei Dezső és Juhász Anikó. Spengler valószínűleg Kant szintén erősen vitatható mondatát ismétli: „(...) egy hosszú béke általában a puszta kereskedőszellemet, ezzel együtt pedig a méltatlan haszonlesést, a gyávaságot és az elpuhultságot teszi uralkodóvá, lealacsonyítván ekképp a nép gondolkodásmódját.” Kant, i. m. 183.

[33] I. m. 174.

kép | maxtor777, adobe.com